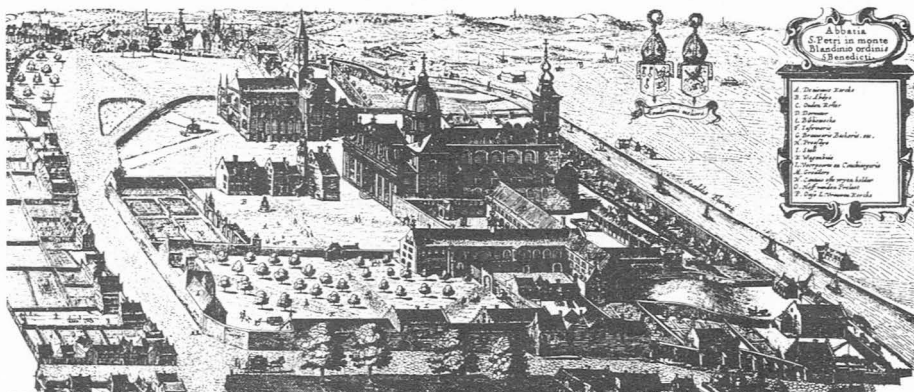

VAN ST-PIETERSABDIJ TOT ST-PIETERSKAZERNE *

Het klooster in volle glorie.

Er is reeds zoveel geschreven over de Sint-Pietersabdij dat we ons zullen beperken tot het aanhalen van de voornaamste data in de geschiedenis van de kloostergebouwen.

De eerste abdij werd in de zevende eeuw, hoogstwaarschijnlijk in hout, opgetrokken door de volgelingen van de heilige Amandus. Reeds in de achtste eeuw werden, ten gevolge van een ruzie tussen abt Celestinus en Karel Martel, de kloosterbezittingen onder de vazallen van de hofmeier verdeeld (714-741).

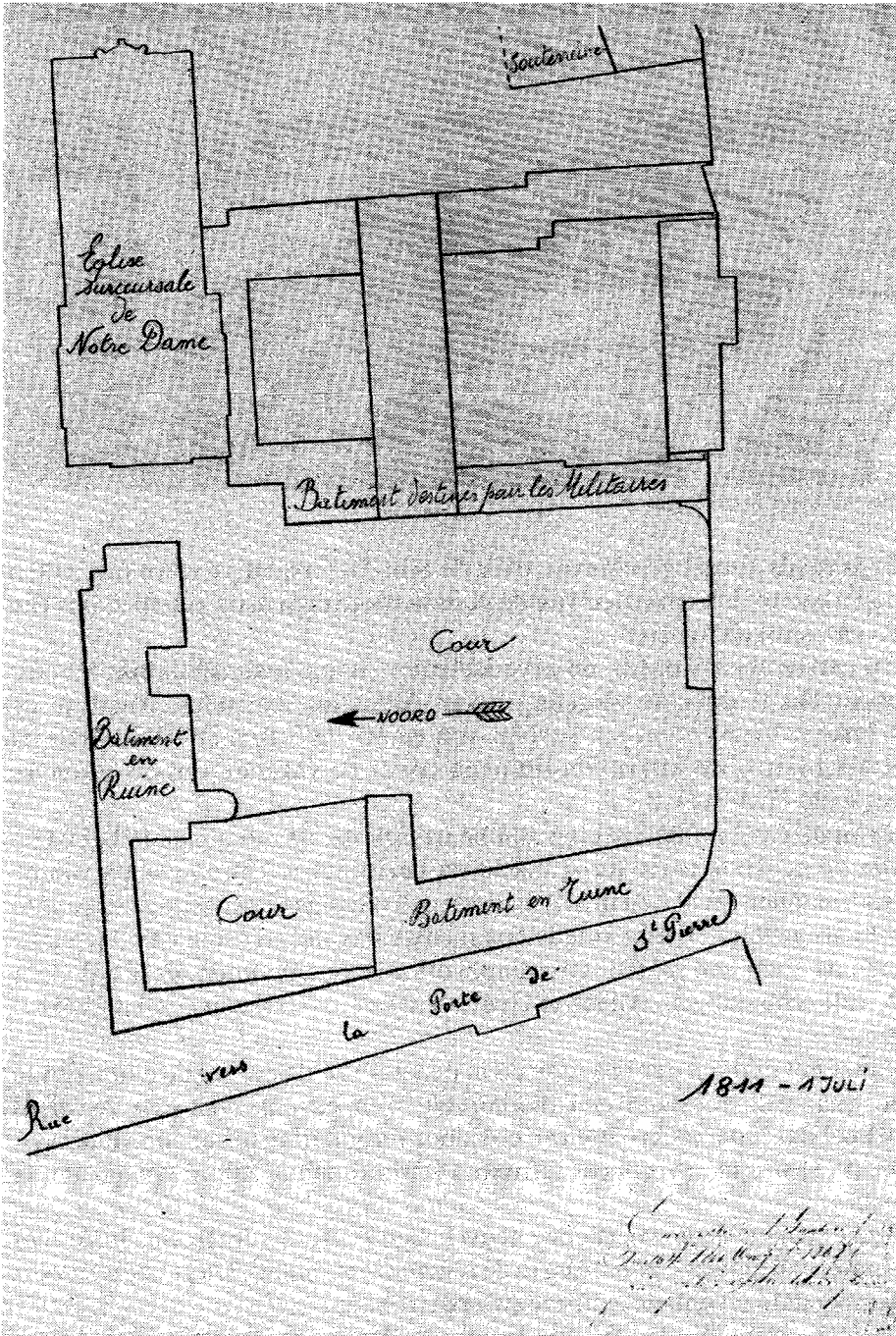
Karel de Grote (800-814), op zijn beurt, schonk de monniken in het begin van de negende eeuw terug macht en bezittingen. Twee invallen van de Noormannen, in 851 en in 879, hadden de volledige verwoesting der gebouwen als gevolg. Hierop volgde een nieuwe opgang en tot in de elfde eeuw nam de abdij een grote uitbreiding, vooral door aankopen maar ook door de vele schenkingen. Alleen in Gent bezat de kloostergemeenschap 500 ha. grond.

Vanaf het midden der twaalfde en in de loop van de dertiende eeuw kende de financiële toestand een dieptepunt. Ten gevolge van een verkeerd beheer der toenmalige abten en ook door verandering in het domaniaal systeem (1) was men verplicht lijfrenten te verkopen ja zelfs leningen aan te gaan.

Bij het begin van de veertiende eeuw kwam er, door verbetering in de economie, een gunstige kentering in de financiële toestand. De gebouwen werden hersteld en enkele zelfs nieuw opgetrokken.

In de veertiende en vijftiende eeuw ging het de monniken blijkbaar erg

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in "Ghendtsche Tydinghen". 1985 - Nr. 4.

Afb. 1. Plan van het klooster vóór de afbraak van het westelijk gedeelte. (S.A.G. Plan Goetgebuuer)

voor de wind; door ononderbroken aankoop van gronden werden ze bij de allerrijksten van het land gerekend.

Zestiende eeuw, zwarte bladzijde in de geschiedenis van het klooster ! De beeldstormers lieten in 1566 een eerste spoor van vernieling achter, maar het ergste moest nog komen. Op bevel van de Gentse schepen Jan van Hembyse werd de abdij in 1578 geplunderd en wat erger was, bijna volledig met de grond gelijk gemaakt.

Na het Calvinistisch geweld begon men met nieuwe moed aan de heropbouw zodat in de achttiende eeuw de kerk en de abdij terug waren opgetrokken.

De sociale hervormer uit Oostenrijk, Jozef II (1765-1790), liet de monniken, wonder boven wonder, met rust en die leefden dan ook in peis en vree tot aan de Franse inval in België.

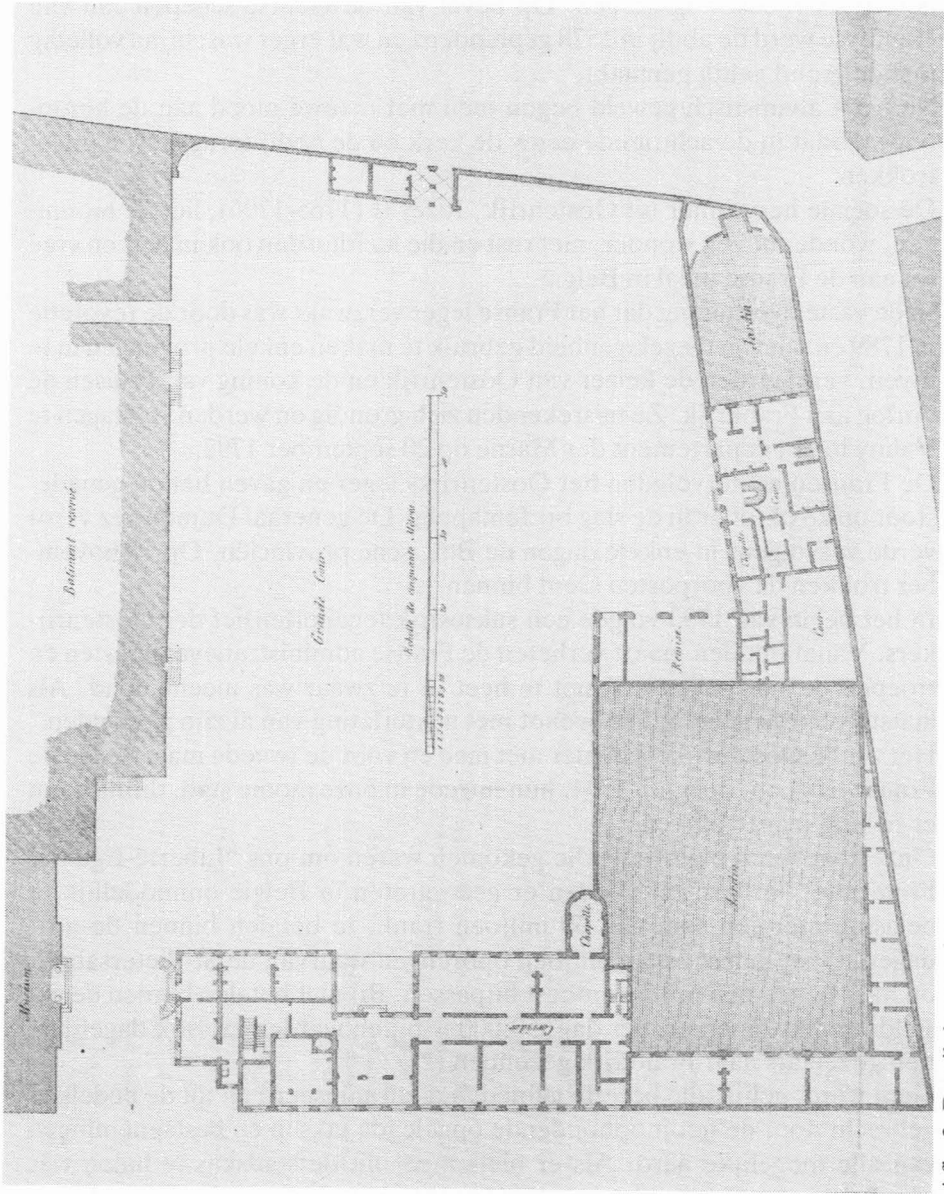
In de vaste overtuiging dat het Franse leger verzwakt was door de revolutie in 1789 en om van de gelegenheid gebruik te maken enkele provinciën in te lijven, verklaarden de keizer van Oostenrijk en de koning van Pruisen de oorlog aan Frankrijk. Ze misrekenden zich grondig en werden verslagen te Valmy in het departement der Marne op 20 september 1792.

De Fransen achtervolgden het Oostenrijks leger en gaven het de genadestoot op 28 oktober in de slag bij Jemappes. De generaal Dumouriez veroverde vervolgens in enkele dagen de Belgische provinciën. Op 12 november trokken de voorposten Gent binnen.

In het begin van 1793 volgde een succesrijk tegenoffensief der Oostenrijkers. Vanaf midden maart verlieten de Franse administratieve diensten en troepen de stad, alles wat niet te heet of te zwaar was meenemend. Als laatste vertrok generaal Thevenot met achterlating van al zijn gewonden. Het zat de Oostenrijkers echter niet mee en voor de tweede maal deden de Franse troepen, op 4 juli 1794, hun intrede in onze mooie stad, ditmaal om er twintig jaar te blijven.

Onze zogeheten bevrijders die gekomen waren om ons "Liberté-Egalité-Fraternité" te brengen vonden er geen graten in België onmiddellijk te belasten met een som van 60 miljoen frank, te betalen binnen de acht dagen. Gent moest zeven miljoen opbrengen waarvan de St-Pietersabdij, op haar beurt, één miljoen moest bijpassen. Bij niet betalen binnen de gestelde tijd kwamen er, per dag, 50.000 fr bij en werden er, ook dagelijks, tien gijzelaars naar Frankrijk gezonden (2).

Gent werd, gelijk alle bezette gebieden, getiranniseerd en tot de bedelstaf gebracht door de nooit ophoudende opgelegde taksen en beslagnemingen van alle mogelijke aard. Als er niets meer uit de stadskas te halen was voerde men op 15 fructidor jaar IV (1 september 1796) ook in België de wet op de afschaffing en verkoop van geestelijke instellingen uit (3). Artikel één van deze wet beval de beslaglegging in de aangehechte gebieden, op alle tehuizen en geestelijke instellingen van beider kunne. Artikel elf be-

Afb. 2. Detailplan van het af te breken gedeelte. (S.A.G.)

paalde de vergoeding die de kloosterlingen kregen voor het verlies van hun eigendom (4). Deze vergoeding, rustgeld genoemd, werd eenmalig uitbetaald in de vorm van assignaties. Deze bons mochten maar worden gebruikt tot 12 september 1797. Gedurende die tijd kochten veel kloosterlingen gedeelten van hun vroeger bezit terug. Anderen waren of te fier om de bons aan te nemen of wachtten op een beslissing van de Paus. De onderrichtingen uit Rome kwamen te laat, de uitdeling was reeds geruime tijd stopgezet, zodat veel kloosterbezit in lekenhanden overging. De besluiten troffen ook de St-Pietersabdij waar de monniken eveneens de kans verkeken hun goed terug te kopen.

De commissaris van uitvoerende macht in Gent, Du Bosch (5) zelf geboren Oost-Vlaming, had een uitgesproken hekel aan alles wat paaps was. Hij nam de gelegenheid waar spoed te zetten achter de verkoop van de kerkelijke goederen. De wet was nog maar pas verschenen als hij reeds de afgevaardigden van de directie der domeinen naar de kloosters stuurde om er de gebouwen te schatten. Op één november 1796 verplichtte hij de 32 monniken van St-Pieter hun klooster in burgerkledij te verlaten, waarna de Franse soldaten de mooi geschilderde ogiefvensters insloegen.

De abdij stond nu te koop. Op 10 mei 1797 kwam een bod vande burgers Rablot & Cie uit Parijs. Ze boden vijftienmaal de som van het jaarlijks inkomen, vast te stellen door een deskundige commissie. Het aanbod omvatte de eigenlijke abdij, de binnenkoeren, de boomgaarden en de kerk. Mede door de inzet van de bekende Gentse geleerde Charles Van Hultem, die zich zeer verdienstelijk maakte voor het behoud van de kunstwerken in de stad, wees men het aanbod van Rablot van de hand. Als reden gaf men op dat de abdij en de bijgebouwen bestemd waren voor de openbare dienst. Eerst kwam er een oplossing voor de kerk; de wet van 23 fructidor jaar VI (9 september 1798) voorzag dat ze moest worden omgevormd tot kunstmuseum. Over het klooster viel nu een lange stilte en de gebouwen, blootgesteld aan weer en wind zonder enige herstelling, vielen langzaam in ruïnes.

Ondertussen was de gevreesde Du Bosch strafverplaatst als gevolg van de vele bezwaren door de bevolking en de stadsraad ingediend. Hij werd afgelost door Van Wambeke. Die hield het ook niet lang vol en kreeg als vervanger Faipoult (6).

De nieuwe prefect van het Scheldedepartement, met hoofdzetel te Gent, was een beschermeling van Napoleon. Niettegenstaande hij geen goede naam had in de administratieve kringen zou hij toch de redder worden van de Sint Pietersabdij. Hij vatte namelijk het plan op het klooster te behouden en te herstellen door het tot zetel te maken van de 3e cohorte van het erelegioen (7). Enkele gebouwen moesten worden aangepast tot woonst van de kanselier en de schatbewaarder van de cohorte. Een ander deel, zoals het oud-paviljoen van de prelaat, zou na verandering dienen tot

MAIRIE DE GAND.

AVIS.

VENTE PUBLIQUE, PAR SOUMISSIONS SECRÈTES,

Des Matériaux provenant des ruines d'une partie des Bâtimens
de la ci-devant Abbaye de St-Pierre, en cette Ville.

LE MAIRE DE LA VILLE DE GAND informe le public, qu'il fera procéder, le 14 de ce mois, à la vente, par soumissions secrètes, des Matériaux provenant des ruines d'une partie des Bâtimens de la ci-devant Abbaye de St-Pierre.

La valeur de ces matériaux est évaluée, par l'état estimatif, à la somme de 12,570^{fr}.

Les soumissions devront être remises à la première division de la Mairie, le 14 du mois courant, avant onze heures du matin; passé cette époque, aucune ne sera plus admise.

Ces soumissions porteront pour suscription: *Soumission pour l'acquisition des Matériaux provenant des ruines de la ci-devant Abbaye de St-Pierre*; elles devront être cachetées, écrites sur timbre et contenir, outre l'obligation de se conformer au cahier des charges, celle de payer une somme fixe pour lesdits Matériaux.

Les Cahier de charges et conditions, Plan, Détails et Devis estimatifs, approuvés par l'Autorité supérieure, sont déposés à la division susdite, où chacun peut en prendre connaissance, tous les jours (les Fêtes et Dimanches exceptés) depuis neuf heures du matin jusqu'à midi, et depuis deux jusqu'à cinq heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-ville, le 1.er Juin 1811.

Pour le Maire absent,

L'Adjoint délégué,

J. F. DE LICHTERVELDE.

Nota. L'ouverture des Soumissions aura lieu le 14 Juin, à 11 heures du matin, en la Salle de Séance de la Mairie.

MODELE DES SOUMISSIONS.

Je soussigné (*mettre les nom, prénoms et profession*) demeurant à rue département de m'oblige de payer pour les Matériaux provenant des ruines de la ci-devant Abbaye de St-Pierre, compris dans l'adiche arrêlée par le Maire de la ville de Gand, une somme de (*mettre la somme en toutes lettres*) francs.

Je me soumetts et m'oblige en outre à remplir exactement les clauses et conditions imposées par le Cahier des charges, dont je déclare avoir parfaite connaissance. Gand le juin 1811.

A GAND, chez C. J. FERNAND, Imprimeur de la Mairie, te Putte.

Afb. 3. Inschrijving voor de afbraakmaterialen. (S.A.G. Moderne Geschiedenis serie F)

verblijf van de legionnaires. Jarenlang werd er over deze zaak gedebatteerd en geschreven, er kwam maar geen oplossing.

De gebouwen bevonden zich in een erbarmelijken toestand. Er waren geen poorten, deuren noch ramen meer. Wat de soldaten in 1796 niet hadden vernietigd, hadden de Gentenaars in de loop der jaren weggehaald. De daken waren lek zodat wind en water ongehinderd hun parten konden spelen. De grootkanselier van het "Légion d'honneur", die nog steeds op het besluit van de leiding van de 3e cohorte wachtte, stelde de prefect een som van 678 frank ter beschikking om de deuren en vensters van het klooster dicht te metsen. Zo kon men ten minste verdere toegang en beroving verhinderen.

Eindelijk, in 1808 besloot de toenmalige kanselier, gouverneur-generaal Beyts, af te zien van het plan om zijn 3e cohorte in de abdij te installeren. De kostprijs voor de veranderingen viel veel te hoog uit dus bleef hij liever in het kapittel Sint-Martinus te Ieper. Hij wilde nu ook zo snel mogelijk de gebouwen verkopen.

Op aandringen en met de hulp van Faipoult richtte de burgemeester zich persoonlijk tot Napoleon met de vraag het complex voor de stad te mogen verwerven. Op 13 januari 1810 gaf de regering de toestemming tot aankoop voor de som van 140.301 frank. Dit bedrag mocht worden afbetaald door jaarlijkse renten van 6.000 frank ten voordele van de kas van het erelegioen. De Gentse notaris Roman stelde de akte op. In zijn toespraak tijdens de openingszitting van het jaar 1810 verklaarde de burgervader "er is tot nu toe geen enkel definitief besluit genomen over het gebruik van de lokalen van de vroegere Sint-Pietersabdij".

Maar de regering wilde weten wat er nu eindelijk met de gebouwen ging gebeuren. Langs de prefect om drong ze aan op een beslissing. Deze laatste richtte zich op 28 juli schriftelijk tot het stadsbestuur met de vraag om een spoedige verklaring. Op de raadszitting van 17 augustus kwam het antwoord; "Gezien het genomen besluit in de vorige zitting en volgens artikel 14 van het jaarbudget verklaart de raad de vroegere Sint-Pietersabdij te gebruiken als kavaleriekazerne". Hiermede was de kogel eindelijk door de kerk en begon het kazernebestaan van de eens zo prachtige abdij.

De wetten van 23 april en 26 juni 1810 (bijlage 1 en 2. GT. 1985, Nr. 4) wezen de militaire kwartieren, in volle eigendom, aan de steden toe. Deze hadden de verplichting de gebouwen te onderhouden en te herstellen en mochten ze alleen gebruiken voor militaire doeleinden. De overgave van de verschillende kazernen en andere plaatsen van militaire aard gebeurde op 17 augustus 1810. De burgemeester weigerde te tekenen voor overname van de St-Pietersabdij aangezien deze reeds in stadsbezit was sedert 13 januari van het zelfde jaar. Nu de volledige last van het militair huishouden op de schouders van de stad lag kwamen de eisen en wensen van de geuniformeerde heren geregeld op het stadhuis aan. Onder andere werd door het

Je soussigné André Van den Abeele
résident, Demeurant à Gand, rue de la vallée,
Département de l'Escaut, me soumetts &
m'oblige de prendre en Entreprise les travaux
à faire pour l'établissement d'une Caserne
Succursale d'infanterie dans la ci-devant
Abbaye de St. Pierre, compris dans l'affiche
arrêtée par Monsieur Le Maire (de la
Ville de Gand, moyennant une somme de
cinq mille trois cents soixante dix sept francs.
Je me soumetts & m'oblige en outre à remplir
exactement les clauses & conditions imposées
par le cahier des charges, dont je déclare
avoir parfaite connaissance

Gand le 21bre 1814.
André Van Den Abeele

Accepté la soumission
qui prie pour la somme
de cinq mille trois cents
soixante dix sept francs
Stuyt

Afb. 4. Prijzenovereenkomst voor de verbouwing in 1814-15 (S.A.G. Moderne Geschiedenis, Sectie F).

dekreet van 15 oktober 1810 bevelen een oefenterrein voor de garnizoens-troepen aan te leggen. De stadsraad besloot twee vliegen in een klap te slaan door de westelijke gebouwen van het St-Pietersklooster, die niet meer te herstellen waren, te slopen en op die plaats een marsveld aan te leggen (afb. 1 en 2).

Zo gezegd zo gedaan, affiches voor een openbare aanbesteding werden aangeplakt in de stad. De bekende Gentenaar Kieckepoost deed het kleinste bod. Hij kreeg de taak toegewezen de ruïnes te slopen en de vrijgekomen plaats te effenen.

Onder de af te breken ruïnes bevonden zich o.a. het paviljoen van de abt, het logement van de domproost en het oude gevang van het St-Pietersdorp. Kieckepoost kreeg de beschikking over 250 Spaanse krijgsgevangenen, als onbetaalde werkkrachten. De karwei, met grote spoed uitgevoerd, was in enkele weken beëindigd. De eindkostprijs beliep 6.581,55 frank. De afbraakmaterialen verkocht men aan de meest biedende voor de som van 16.001 frank (afb. 3). Het nieuw aangelegde plein kreeg als naam de titel van de pasgeboren zoon van keizer Napoleon; "Place du Roi de Rome" (8). De tijd was nu ook rijp om aan de nieuw te maken kazerne te denken. Op 29 mei 1811 gaf het schepencollege toestemming tot het herstellen en aanpassen van de oude kloostergebouwen. Voor de uit te voeren werken waren 84.000 frank voorzien.

De opeenvolgende oorlogen door Napoleon gevoerd vergden massa's doden en nog meer gewonden. De stedelijke hospitalen lagen boordevol gekwetsten. In januari 1814 werd dan ook het maken van een succursaal aan het militair hospitaal aanbesteed; deze ziekenzaal moest worden ingericht in de oude infirmerie van de abdij. André Van den Abeele, schilder uit Gent, sleepte de opdracht in de wacht. De man had echter zijn materiaal nog niet volledig uitgepakt als hij alweer kon inpakken.

De ster van Napoleon was aan het dalen; achtervolgd vanuit Rusland moest hij alle veroverde gebieden prijs geven en tot in Frankrijk terugtrekken. Op 4 februari 1814 rukten Russische Kozakken en Pruisische Huzaren Gent binnen. Na in maart nogmaals voor vier dagen te zijn teruggekomen, verdwenen de Franse troepen nu voor goed uit onze gewesten.

Bij de intocht van de verbondenen werd een militair bestuur, bijgestaan door een administratieve raad (société sainte), ingesteld. Deze raad was samengesteld uit leden van de Belgische adel en uit vroegere ambtenaren van het Oostenrijks bestuur. Ze streefden naar het herstel van het oude regime. De geestelijkheid die, twintig jaar lang was genuïkorf, voelde zich opnieuw gesteund en verlangde de aangeslagen goederen terug. Hun wensen bleven onvervuld. Onder impuls van Engeland kwam het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, onder Willem I van Oranje, tot stand. Deze had geen lust de priesters veel macht te geven. Maar de katholieken gaven

BERIGT.

AENBESTEDING OP VERMINDERING

Der noodige leveringen en handgedaet voor de werken te doen in den Stal by de Voet-volk-Cazerne van Sint-Pieters te GEND.

BURGEMEESTER EN SCHEPENEN DER STAD GEND verwittigen het publiek dat de biedingen voor de aenneeming der leveringen en handgedaet noodig tot de te doene werken in den Stal by de Voet-volk-Cazerne van Sint-Pieters, binnen deze Stad, zullen aenveerd worden in de eerste Afdeling der Komptooen van de Regering, tot den 28 dezer maend, ten elf uren 's morgens. Naer dit tydstip zullen geene biedings-biljetten meer aengecommen worden.

Deeze werken, t'samen begroot, by het bestek, ter somme van . . . 1,391 guld. 36 cents nederlands, zyn verdeeld in twee verscheide lotten, waer van het eerste, begrypende de rooster- en zolderingen, beloopt ter somme van 942 guld. 48 cents, en het tweede, uytmaekende de kribben, schraegen, enz. tot 448 guld. 88 cents.

De biedings-biljetten, die moeten afzonderlyk voor elk lot ingegeven worden, zullen voor opschrift draegen: *Bieding voor de aenneeming van het . . . lot (uytgedruken den n.º van het lot) der te doene werken in den Stal van Sint-Pieters.* Zy zullen moeten geschreeven zyn op zegel, en inhouden, boven de verbintenis van zig te schikken aen den cahier van lasten, de geene van te voltrekken, op enen bepaelden prys, de werken vermeld in den gezyden cahier en in 't bestek.

Den cahier van lasten en besprekken benevens het bestek, goedgekeurd door de wettige Overheyd, zyn berustende in de bovengemelde Afdeling, alwaer een ieder ter dagelyks kennis kan van noemen, van negen uren 's morgens tot 's middags, en van twee tot vyf uren naer-middag.

Gedaen ten Stadhuyze van Gend, den 23 December 1820.

Burgemeester en Schepenen voorseyd,
Get. PH. P. PIERS DE RAVESCHOOT.

Op bevel, den Secretaris, ROTTIER.

Nota. Het zal vry staen de geboden te doen op de vereenigde pryzen der twee lotten.

De opening der biedings-biljetten zal plaats hebben Donderdag 28 December 1820, ten elf uren 's morgens, in de Kapelle-kamer ten Stadhuyze.

LES BOURGUEMAITRE ET ECHEVINS DE LA VILLE DE GAND informent le public que les soumissions pour l'entreprise des fournitures et main-d'œuvres nécessaires aux travaux à exécuter dans l'Ecurie près la Caserne d'Infanterie de Saint-Pierre, en cette Ville, seront reçues à la première Division des Bureaux de la Régence, jusqu'au 28 de ce mois, à onze heures du matin précises. Ce délai expiré aucune soumission ne sera plus admise.

Ces travaux, évalués ensemble, par le devis estimatif, à la somme de . . . 1,391 flor. 36 cents des Pays Bas, sont divisés en deux lots distincts, dont le premier, comprenant le grillage et le plancher, s'élève à la somme de 942 flor. 48 cents, et le second, consistant dans les crèches, trétaux, etc. à 448 flor. 88 cents.

Les soumissions, qui devront être faites séparément pour chaque lot, porteront pour suscription: *Soumission pour l'entreprise du . . . lot (exprimer le n.º du lot) des travaux à exécuter dans l'Ecurie de Saint-Pierre.* Elles devront être écrites sur timbre, et contenir, outre l'obligation de se conformer au cahier des charges, celle d'exécuter à un prix fixe, les travaux spécifiés au dit cahier et au devis.

Les cahier de charges et conditions, détails et devis estimatifs, approuvés par l'Autorité compétente, sont déposés à la Division susdite, où chacun peut en prendre connaissance tous les jours, depuis neuf heures du matin jusqu'à midi et depuis deux jusqu'à cinq heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-ville de Gand, le 23 Décembre 1820.

Les Bourguemaitre et Echevins susdits,
Signé PH. P. PIERS DE RAVESCHOOT.

Par ordonnance, le Secrétaire, ROTTIER.

Nota. Il sera libre de faire les soumissions sur les prix réunis des deux lots.

L'ouverture des soumissions aura lieu Jeudi 28 Décembre 1820, à onze heures du matin, en la Salle dite de la Chapelle à l'Hôtel-de-ville.

MODEL DER BIEDINGS-BILJETTEN.

Den onderschreeven (te stellen den naem, voornaem en beroep) woonende tot . . . provincie . . . verbind en onderwerpt zig aen te noemen de leveringen en handgedaet noodig tot de werken, begrepen in het . . . lot of in de twee vereenigde lotten, te doen in den Stal van Sint-Pieters, sgetroevenlyc het berigt van Burgemeester en Schepenen der stad Gend, voor de somme van . . . (in alle letters) nederlandsche guldena.

Hy verbind en onderwerpt zig daerboven stiptelyk te vervullen de voorwaarden en bepalingen, vastgesteld by den cahier van lasten, waer van hy verklaerd volkomen kennis te hebben. Gend den . . . October 1820.

Tot GEND, by C. J. FERNAND, Stads-drukker, op de goude Lecuw Plaets.

Afb. 5. Aanbesteding voor het leggen van nieuwe vloeren in de stallen. (S.A.G. Moderne Geschiedenis, Sectie F)

de moed niet op. Prins Maurice de Broglie, bisschop van Gent, was er van overtuigd dat de niet verkochte nationale goederen zoals deze geschonken aan liefdadigheidsinstellingen, hospices enz, aan de vroegere eigenaars zouden worden teruggegeven. Een zekere J. Raepsaet, vooraanstaande uit Gent, nam zelfs de vrijheid persoonlijk aan Willem I te schrijven; "Waarom enkele personen in hun slecht verworven rijkdommen handhaven ? Als deze beweren dat ze hun goederen op wettelijke wijze hebben verworven, dan was het ook door een wet dat de goederen aan de geestelijkheid waren ontnomen. Waarom zou een nieuwe wet dan de bezittingen niet aan de oorspronkelijke bezitters kunnen terugschenken". Er waren natuurlijk evenveel tegenstanders, eerstens de kopers zelf, alleen in Oost-Vlaanderen 2.396 in getal. Dan de vroegere medewerkers van het Frans bestuur, de voorstanders van de liberale ideeën, de nijveraars enz.

Aan alle discussies kwam een eind bij het verschijnen van het Koninklijk Besluit van 10 mei 1816. Artikel II van deze wet bepaalde "De Directeur-Generaal der zaken van den Roomsch-Katholijken Eredienst zal nauwkeurig toezien en zorgen dat stiptelijk in acht worden genomen zoo wel alle bepalingen van het Concordaat en van de Organische Artikelen tot hetzelfde behorende, behoudens de wijzigingen daar omtrent bij stellige Decreten of Besluiten ingevoerd, als de vormen die daarbij zijn voorgeschreven, ten einde alle misdragingen door geestelijke personen in hun ambtsverrigtingen begaan, te keer te gaan, te beteugelen of te doen bestraffen".

Wat was nu dit "Concordaat" waarvan de bepalingen "stiptelijk" moesten worden uitgevoerd ? Sinds Napoleon de macht had overgenomen (1799) zocht hij terug toenadering tot de kerk. Na langdurige onderhandelingen kwam er een akkoord met Paus Pius VII. Die overeenkomst noemde men het Concordaat. Artikel 12 bepaalde dat "Alle aartsbisschoppelijke kerken, kathedralen, parochiekerken en andere *NIET* verkochte kerken, nodig voor de eredienst zullen worden ter beschikking gesteld van de bisschoppen". Artikel 13 was nog duidelijker : "Zijne Heiligheid verklaart, voor het welzijn van de vrede en voor het gelukkig herstel van het katholiek geloof, dat hij noch zijn navolgingen, op geen enkele manier de kopers van kerkelijke goederen zullen verontrusten en dat daarom deze goederen en de inkomstrechten daaraan verbonden onveranderlijk in hun handen of in deze van hun nakomelingen zullen blijven".

De Sint-Pieterskazerne bleef dus eigendom van de stad en kreeg de nieuwe militaire naam "Infanteriekazerne No 2" in de volksmond "kleine voetvolkkazerne" genoemd.

Vanzohaast we onder de voogdij van de prins van Oranje kwamen, vroeg de burgemeester aan de regering gespaard te blijven van de jaarrente van 6.000 frank te betalen aan het erelegioen. Willem I gaf zijn toestemming en schafte de rente af.

Begrooing der te doen werken in den rijken der Vordele
Abte van St. Pieters, om geschikt te worden tot het verrichten
der Gymnastieke oeffeningen.

Als volgd,

Livering, vervoering, timmermans handgedaad, enz. noodig
tot het bewerken en plaatzen van vijf Gipsen Gebinden,
berekend voor ieder Gebind, à H 42 Gulden, te samen, N° 210, -- 00
Merkers handgedaad noodig tot kappen der gaden in de
Muren, opsluyten der ketve gebinden enz.: de Livering
der bouw-stoffen in begrepen, à H 6 gulden per gebind, ---- 30, --
an de voorleijde Gebinden 20 yers anders en toebevoeren, à 1 1/2 Gulden 15, -- 00
Circa 20 Ellen opper Mathe nieuw-glaekwerck te plaatsen
in een toegemete venster, à H 2 gulden 35 cent de El, ---- 17 1/2 -- 00
het noodig yers-werk tot het plaatzen de Glæke-werken
in de voorleijde Venster, berekend op de Som van, ---- 23, -- 00
Livering van 25 Keeren Zavel, het indragen en
veroeffenen in begrepen, berekend à 60 Centen de Vers, -- 15, -- 00

Gekuel beloop, -- H 340, -- 00

Deze begrooing bedraegende ter Som van Drie honderd
Vierdij Gulden, Nederlandens, berekend en opgemaakt voor
den Stads Grooten Bouw-meester.

Gend den 17. November, 1829.

P. De Boer

Afb. 6. Prijsofgave voor het maken van een turnzaal. 1829. (S.A.G. Moderne Geschiedenis, Sectie F)

Tussen 1814 en 1815 kwamen veel vreemde troepen door de overdekte ingangspoort. Naast de kozakken onder bevel van de tachtigjarige kolonel Bichaloff, door de Gentenaars beter gekend als “Peetje Kozak”, (9) zag men Saksen, Pruisen, Engelsen, Hollanders en Duitsers het kwartier betrekken. De “Gazette van Gend” van 12 september 1814 schreef “De aankomst en het vertrek van troepen is hier onophoudelijk”. Zelfs na de slag van Waterloo bleef de passage voortduren. Franse krijgsgevangenen op weg naar de kampen, gewonden op transport naar ziekenhuizen, Engelsen richting Oostende klaar voor inschepping enz, enz.

Toch vond het schepencollege het middel om op 15 september 1814 een aanbesteding uit te schrijven voor ingrijpende verbouwingen aan de kazerne. Schilder Van den Abeele was weer van de partij en bekam het werk voor 5.377 frank (afb. 4). Hij moest voor die prijs latrines bouwen, tussenuitbreiden, deuren kappen en vensters toemetsen.

In 1818 nam men de daken en dakgoten onderhanden. De stallen kwamen in december 1820 aan de beurt, aannemer Bernardus Wademan vroeg voor het leggen van nieuwe vloeren 789 gulden (afb. 5).

Bij het kappen van deuropeningen in 1826 vond men, in een holte ingemetseld, een doodshoofd. Op een granietplaat onder de nis kon men lezen dat dit luguber overblijfsel had toebehoord aan abt Guislain Temmerman. Het was dezelfde abt die, in zijn functie van primaat van Vlaanderen, op 8 november 1576 in het stadhuis van Gent, samen met andere onderhandelaren, de “Pacifictie van Gent” ondertekende. (10)

In 1829 lagen de huzaren van het achtste regiment in het kwartier. Hun aanvoerder dacht dat zijn mannen dringend aan gymnastiek toe waren en er daarom een turnzaal moest komen. De stad draaide opnieuw op voor de werken die 340 gulden kostten, te betalen aan bouwmeester De Broe (afb. 6). Een spijtige beslissing want die turnzaal (later slaapzaal) kwam in de oude kloosterrefter waar de muren en zoldering versierd waren met muurschilderingen van kunstschilder Van Reysschoot.

Achttienhonderddertig. De Belgen hadden genoeg van de Hollanders. De omwenteling in september bracht een einde aan de vreemde overheersing. In de voetvolkkazerne veranderden alleen de uniformen, voor de rest bleef alles bij het oude.

Reeds op de elfde december na de revolutie metste men de vroegere enorme kloostervensters grotendeels dicht en werden kleinere ramen geplaatst. In 1833 kreeg de kazerne een nieuw kleedje (afb. 7). De rappe Van Den Abeele liep terug met dit schilderwerk weg voor de prijs van 960 frank. Alle houten vensterramen verving men in oktober door ijzeren (11). Om onbekende reden liet men in 1839 een waardeschatting der gebouwen opmaken. Als bewijs dat vroegere gedane schattingen niet beter of slechter waren dan nu geven we hieronder de resultaten. Louis Roelandt, architect, aangesteld door de burgemeester, en Hilaire Van der Heyden, oud-expert

REGERING VAN GEND.

BERIGT.

AENBESTEDING

Op Vermindering der noodige Leveringen en Handgedaet voor het invendig Waterverven van verscheide Kazernen.

Burgemeester en Schepenen der Stad Gend,

Verwittigen het publiek dat de biedings-biljetten voor de aenneeming der uyttevoeren water-verf-werken in de kazernen dezer stad, zullen aenveerd worden in de Eerste Afdceeling der kantooeren van het Stedelyk Bestuer, tot den 25 dezer maend, ten elf uren 's morgens. Naer dit tydstip zullen geene biedings-biljetten meer aengenomen worden.

Deze werken, verdeeld in vier loten, begrypen :

- 1° De Groote Voet-volk kazerne alsmede de kamers regt tegen over de zelve kazerne.
- 2° De Kleyne Voet-volk Kazerne gezejd de Abdye van St.-Pieter.
- 3° De Groote Peerde-volk Kazerne gezejd het Pest-huys.
- 4° De Kleyne Peerde-volk Kazerne gezejd Manege.

De biedings-biljetten, die moeten afzonderlyk voor elk lot ingegeven worden, zullen voor opschrift draegen : *Bieding voor de aenneeming van het . . . lot (uyttedrukken den N° van het lot) der uyttevoeren waterverf-werken in de kazernen.* Zy zullen moeten geschreven zyn op zegel, en inhouden, boven de verbintenis van zich te schikken aen het kohier van bespreken, de gene van te voltrekken, op eenen bepaelden prys (francs en centimen), de werken uytmaekende het bovengemeld lot en vermeld in het gezejd kohier.

Het kohier van bespreken is berustende in de bovengemelde afdceeling, alwaer een ieder er dagelyks kennis kan van nemen, van negen uren 's morgens tot 's middags, en van twee tot vyf uren 's naer-middags.

Gedaen ten Stadhuuze van Gend, den 18 Mey 1833.

VAN CROMBRUGGHE.

Ter ordonnantie, den Secretaris, ROTTIER.

NOTA. De opening der Biedings-Biljetten zal plaats hebben Zaterdag 25 Mey 1833, ten elf uren 's morgens, in de Zittings-Zaet van het Kollegie van Burgemeester en Schepenen.

GEND. BY DE WEDUWE L. DE BUSSCHER-BRAECKMAN, STADS-DRUKKER, KOORN-MARKT.

van het kadaster en gevolmachtigde van het Ministerie van Oorlog, kwamen tot volgende resultaten :

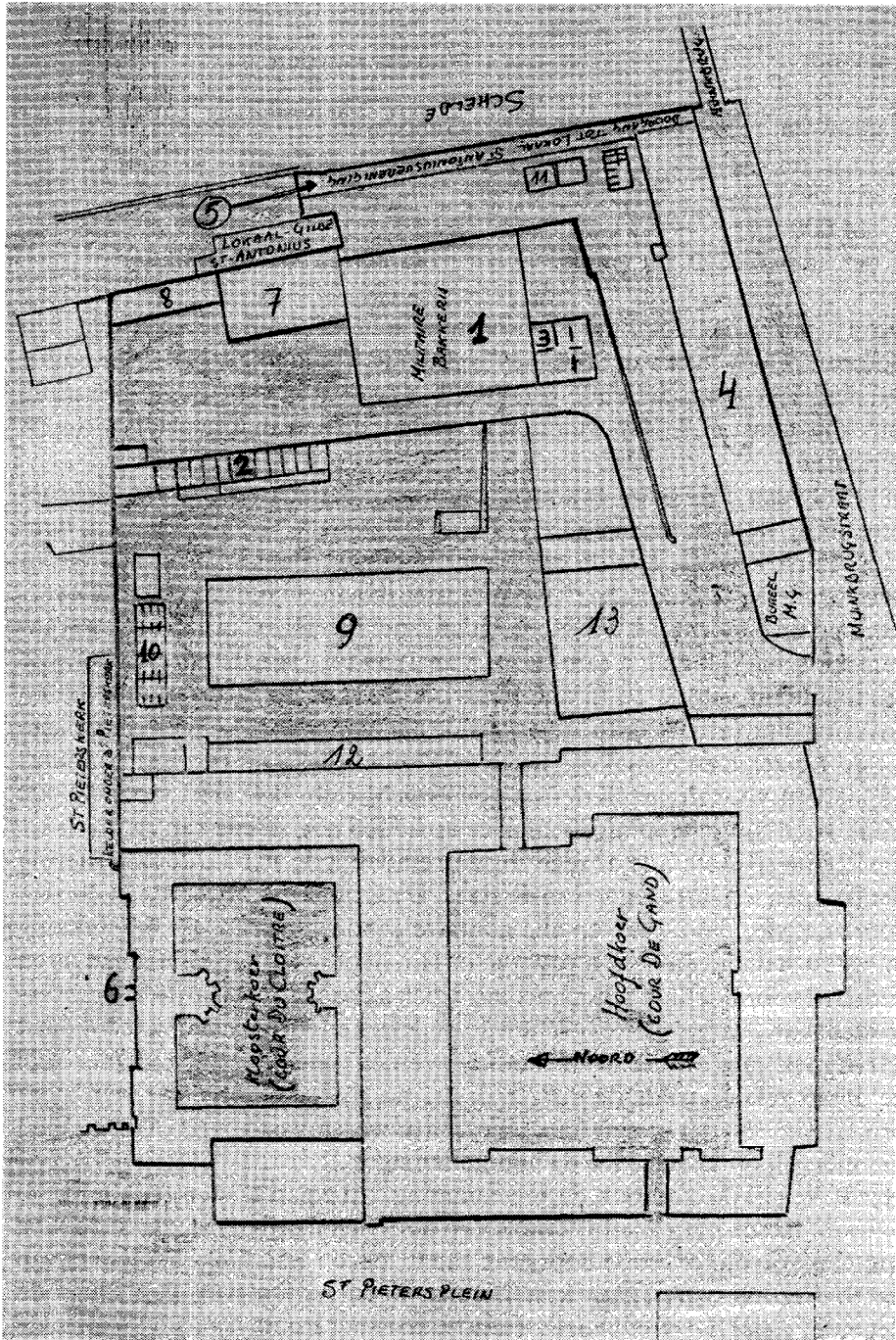
Roelandt		Van der Heyden	
Gebouwen	Terrein	Gebouwen	Terrein
135.280	52.218	106.000	40.033
+ 14.000	+ 52.149	+ 10.400	+ 39.980
samen : 253.647 frank		samen : 196.413 frank	

Op 13 juli 1850 sloot het stadsbestuur met de militaire overheid een akkoord "Conventie van St-Agnes" genoemd. (bijlage 3 in GT. 1985, no4). De raad kreeg verschillende gebouwen in de stad in volle eigendom terug mits alle diensten, in deze ruimten gevestigd, op een andere plaats terug op te richten.

In gevolg van deze overeenkomst begon men het achterplein van de vroegere abdij, door de stadsraad zeer deftig "esplanade" genoemd, vol te bouwen. Eerst verrees, aan de oostkant, de nieuwe bakkerij, 7a. 5ca. groot (afb. 8/1). De "boulangerie" werd feestelijk aan de militaire Genie overhandigd op 6 februari 1857. Nu volgden, snel na elkaar, in 1858 een gevangenisblok met elf cellen (afb. 8/2). Van 1859 tot 1861 de burelen voor de kommandant van de 1e Infanteriedivisie en voor de diensten munitie en bevoorrading (afb. 8/3). In 1859 bouwde aannemer G.J. Langerock-Bouste uit de Keizer-Karelstraat 86, langs de Muinkbrugstraat (nu Kantienberg) de lokalen voor de artillerie- en geniewacht (afb. 8/4). Hij vroeg 12.400 frank voor zijn schepping die men er op heden nog steeds kan zien staan.

Op 22 juni 1873 stemde de regering dan eindelijk de wet die de kazernerij der troepen ten laste legde van de staat. De grootste voorwaarde in die wet voorzien was, dat de steden alle militaire gebouwen gratis ter beschikking moesten stellen van de legeroverheid. Het heeft nochtans drie lange jaren geduurd vooraleer het schepencollege zich akkoord verklaarde het proces-verbaal van overgave en overname te ondertekenen. Met de overeenkomst "St-Agnes" nog in het achterhoofd, overeenkomst die de stad zeer veel geld had gekost, wilde de burgemeester nu geen duimbreed terrein meer prijs geven. Nadat alle details schriftelijk waren vastgelegd plaatste men uiteindelijk op 22 juli 1876 de handtekeningen.

Het P.V. gaf de stad ook de toestemming, op eigen kosten, een muur te bouwen tussen het kazernecomplex en de Schelde (afb. 8/5). De bedoeling was een drie meter brede doorgang aan te leggen waarlangs het lokaal van de St-Antoniusvereniging kon bereikt worden. De weg liep langs de Schelde, vanaf het clublokaal tot aan en door het kledingsmagazijn tot in de Muinkbrugstraat (12). In de muur moest een poort uitgespaard blijven om

Afb. 8. Kazerne met volgebouwde "Esplanade".

de militairen de gelegenheid te geven de Scheldekaai te gebruiken voor het eventueel lossen en laden van schepen.

De kazernekommandant was ook gehouden de stadsdiensten toegang te verlenen tot de krochten van de St-Pieterskerk waarvan de ingang lag op de noord-oostkoer (afb. 8/6). De kelders mochten nochtans niet gebruikt worden als opslagplaats of werkhuis, zodanig dat de bewoners van de kazerne niet zouden worden gestoord. Het moet zijn dat de stad deze overeenkomst niet heeft geëerbiedigd want de militaire overheid trok de toestemming in op 28 december 1878. Op de achterkoer werd een nieuwe ingang gemaakt die de Duitsers terug toemetselden tijdens de bezetting van 1914-18.

De legerleiding, nu in het bezit van het ganse complex, kon haar bouwwoede ongestoord botvieren. Het achterplein moest er volledig aan geloven. Ziehier een, misschien saai maar nodige, opsomming van de voornaamste uitgevoerde werken :

1876 - Een loods voor bakovens (afb. 8/7).

1880 - Een kolenmagazijn (afb. 8/8).

1882 - Annexen aan de burelen van de kommandant 1e Divisie.

1886 - Een stal met bijgebouwen (afb. 8/9).

1888 - Een leuning langs de Scheldekaai.

- Een groot latrinepaviljoen (afb. 8/10).

- Een wachtlokaal tegenover de bakkerij (afb. 8/11).

1889 - Een klein latrinepaviljoen en mestvaalt.

1902 - Een logement voor de bakkerijbewaker met familie.

1906 - Een smidse in de stal van 1886.

- Een nieuwe stalblok (afb. 8/12).

- Een houten loods voor kanonnen (afb. 8/13).

Niet vermeld zijn het afbreken en optrekken van scheidingsmuren, aanleggen van straten en binnenplaatsen, kanalisatie enz.

Eerste wereldoorlog ! Duitse bezetters in het land ! De "Sankt-Peter" ingenomen door de Feldgrau ! Deze waren niet tevreden met het Belgische comfort en brachten met de bekende "grundlichkeit" veranderingen aan. Er werd een derde latrine gebouwd, driemaal zoveel waterkranen geplaatst en wat het interessantste was : de gasverzorging omgevormd tot elektriciteit. Hierdoor kon de stoommachine in de bakkerij geruild worden tegen een electromotor. Een elektrische lift bracht het meel van de hogere verdieping naar de bakkerij en het versgebakken brood naar de lager gelegen opslagplaatsen.

Ook die vierjarige bezettingsperiode ging voorbij. Eind 1918 kwamen de nationale troepen, nu in kakikledij, hun oude kazerne terug bezetten. De oorlog had veel geld gekost. De industrie en de verwoeste IJzerstreek dienden terug opgebouwd. Het roemvolle leger, na vier jaren loopgravenoorlog als helden ingehaald, verloor snel aan belangstelling. Sparen was de leus en ook in de militaire uitgaven moest worden gesnoeid. Tussen 1918 en

Afb. 9. De ingang vanuit de binnenplaats, foto genomen tijdens de oorlog. (foto : A.C.L. Nr. 82042)

1940 bracht men dan ook praktisch geen veranderingen aan. Buiten het moderniseren van de grote stal in 1919 (deze van 1906) en het inrichten van een verkorte schietstand in 1929 voerde men alleen de nodige herstellingen uit (13).

Bij vergunning van 10 februari 1925, No 71e 20921 gaf de Dienst der Militaire Gebouwen aan het Stedelijk Bestuur van Gent de toelating te beschikken over de koer, genaamd "Cour du Cloître" met afzonderlijke toegang (Afb. 8).

Hitler vond het in mei 1940 nodig België nogmaals voor vier jaren te komen bezetten. Onmiddellijk na de gevechten moest de kazerne de Belgische krijgsgevangenen opvangen, die vandaaruit naar Duitse kampen vertrokken. Enkele oudgedienden die de verborgen hoekjes en uitgangen in het oude klooster kenden, konden dan ook ontsnappen.

Het Duits leger vond de "Sankt-Peter" nu te min om er te huizen. Ze gebruikten enkele lokalen als opslagplaats en lieten de rest over aan de hoede van Belgen die dachten dat ze met het "Nationaal Socialisme" moesten kollaboreren. Zo bewoonden de leden van het 1e Bataljon Vlaamse Wacht het kwartier (afb. 9 en 10).

Bij de bevrijding in 1944 meenden vele Gentenaars dat ze de legerdiensten een handje moesten helpen bij het ruimen van de, nog volle, Duitse magazijnen en haalden er uit wat hen dienen kon.

Het Ministerie van Landsverdediging (MvL) zorgde zo spoedig mogelijk voor de bewaking van hetgeen er nog over was gebleven. Het lag in de bedoeling de kazerne en de dienstgebouwen er rond terug in gebruik te nemen (in mei 1945 kwamen nog offerten binnen voor de herstelling van de bakkerij). Aangezien de nieuw opgerichte eenheden onmiddellijk naar Duitsland moesten om er deel te nemen aan de bezetting waren er praktisch geen troepen in België zelf. De "St-Pieter" stond dus leeg.

Het stadsbestuur, dat grote plannen had met het klooster, deed pogingen om het geheel in bezit te krijgen maar MvL hield het been stijf. De IIIe Mobiele Groep van de Rijkswacht (nu 1e Mob. Gp.) die in de schoolgebouwen aan de St-Amandusstraat was gehuisvest, zocht een ruimer verblijf. Ze kreeg in 1945 de toelating de kazerne over te nemen.

Het Schepencollege gaf niet op. Steeds opnieuw trachtte het op alle mogelijke manieren in het bezit te komen van de oude abdij. De pogingen hadden uiteindelijk succes. Op 30 juni 1947 tekenden burgemeester Claeyns voor de stad Gent, en majoor Roovers voor het MvL, het proces-verbaal van overname en overgave van de kazerne. Het zou nog tot augustus 1948 duren vooraleer de 1e Mobiele Rijkswachtgroep zijn nieuwe kwartieren aan de Groendreef ging betrekken. De stad kon beginnen aan de restauratie.

De tussen de kazernegebouwen en de Schelde gelegen terreinen bleven dus nog in het bezit van MvL. Het zou nog jaren duren vooraleer ook dit ge-

Afb. 10. De noord-vleugel vanuit de binnenkoer.
Foto genomen tijdens de oorlog (foto A.C.L. Nr. 82041)

deelte aan de stad zou worden overgedragen. De koning, op dit ogenblik op bezoek in de Verenigde Staten, tekende volgende Besluit : "Het deel van de gewezen St-Pieterskazerne, genaamd Kantienberg, gelegen te Gent, houdt op ter beschikking te staan van de troep. De onroerende goederen van dit deel die aan de stad toebehoren, zullen aan de stad Gent overgegeven worden overeenkomstig de beschikkingen van artikel 3 der wet van 22 juni 1873. Gegeven te Monterey U.S.A. op 24 mei 1959".

Nu bleef alleen het bouwvallig gedeelte langs de Kantienberg nog eigendom van MvL (opgetrokken in 1859). De militairen hadden de stad wel de toelating gegeven over enkele lokalen te beschikken. Zo kon men er de stempeldienst, de dienst der beplantingen, de katolieke meisjesgidsen, de sea-scouts van België en de Baden-Powel sea-scouts of Ghent in vinden. Eerst in september 1972 gaf de dienst der militaire gebouwen ook dit gedeelte definitief aan de stad. Zo kwam er na 162 jaar een einde aan de militaire aanwezigheid in en rond het oude klooster.

Roger VAN AERDE
1984

BIBLIOGRAFIE - BIOGRAFIE - NOTEN

- (1) Vanaf het midden van de 12de eeuw kwam er een grondige wijziging in de economische toestand van de abdij. De konservatieve abten hielden zich te lang aan het verouderde Karolingische systeem dat nog hoofdzakelijk op de landbouw was gericht en waarvan de inkomsten meestal uit onveranderlijk vastgestelde vergoedingen in natura bestonden. Zodoende konden ze niet genieten van de aanzienlijke aangroei van de landeigendommen (12e en 13e eeuw). Samen met de geweldige geldontwaarding had dit tot gevolg dat hun inkomsten schrikbarend verminderden. Door het te laat inpikken op het nieuw stelsel, dat de voorkeur gaf aan de handel boven de landbouw, geraakte de geldkist van het klooster leeg. Rond 1280 bereikte de crisis een hoogtepunt. De armoede onder de monniken was zo groot dat ze verplicht waren zich te verspreiden in kleine groepen en te gaan wonen in schuren en leegstaande hoven.
- (2) De eerste 47 gijzelaars worden op 29 oktober 1794 weggevoerd en opgesloten in Amiens. Een volgend kontingent vertrekt op 14 februari 1795; men interneert ze te Lille. Alle gevangenen komen vrij op 28 februari van hetzelfde jaar.
- (3) De revolutie had in Frankrijk zelf reeds het koningschap, het eerst-geboorterecht, de neringen, de geestelijke orden, de ambachtsgilden en de korporaties afgeschaft.

Zie daarover de wetten van 28 okt- 1 nov 1789
13 feb- 19 feb 1790
17 aug- 18 aug 1792
3 oktober 1793
9 Nivose jaar 2

(4) Volgende vergoedingen, in assignaties, konden worden bekomen :

- Abten, priors, kanunnikken, monniken 15.000 fr.
- Lekebroeders 5.000 fr.
- Kanunnikessen, nonnen 10.000 fr.
- Lekezusters 3.334 fr.

(5) Reniers-Georges Du Bosch, geboren te Watervliet in Oost-Vlaanderen op 19 april 1765. Gedurende de eerste Franse bezetting, secretaris van "l'Assemblée du Peuple de Gand" benoemd. Bij de terugkeer der Oostenrijkers naar Parijs gevlucht. Komt terug bij de tweede bezetting als administratie-secretaris van het Schelddedepartement en agent van de Directoire voor de stad Gent. Hij wordt kommissaris van de uitvoerende macht bij de regering van het Schelddedepartement benoemd op 18 november 1795. Gedurende vier jaar oefent hij een waar schrikbewind uit. Vooral op het punt van de "conscrits", de opgeroepen tot verplichte legerdienst, is hij zeer streng. Als gevolg van de vele klachten, door het stadsbestuur en de bevolking tegen hem ingediend, wordt hij verplaatst naar Sas van Gent. Hierna gaat hij naar de onderprefectuur van het eiland Walcheren. In 1811 nog benoemd tot secretaris-generaal van het departement "Bouches-de l'Escaut" verdwijnt hij bij de val van Napoleon. Hij was gehuwd met een zekere Sunaert uit Gent en had twee kinderen. Hij overleed te Bassevelde op 15 februari 1842 en ligt er ook begraven.

(6) Guillaume, Charles, Chevalier Faipoult de Maisoncelle, geboren op 4 december 1752 volgens de enen te Parijs, volgens de anderen in de Champagne. Vóór de revolutie was hij officier bij de Genie. Na de revolutie bekleedt hij eerst enkele ondergeschikte plaatsen bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken tot hij minister van Financiën wordt tijdens de "Directoire", post die hij enkel drie maanden bezet. Na overplaatsing naar Italië als "burgerkommissaris van de directoire" waar hij in enkele verdachte zaakjes terecht komt, wordt hij aangesteld als prefect van het Schelddedepartement met zetel te Gent. Ondertussen had hij in Italië kennis gemaakt met Napoleon en was een intieme vriend geworden van Joseph Bonaparte, broeder van de keizer. Niettegenstaande een redelijk goed beleid geraakt hij, mede door zijn goedgelovigheid, steeds verstrikt in duistere affaires. Onder de mom van "geroepen tot andere functies" haalt men hem terug naar Frankrijk. Zijn vriend Joseph Bonaparte bezorgt hem de plaats van staatsraad en directeur van de schatkist in Spanje, bediening die hij tot 1813 uitoefent. Tijdens de honderd dagen na de vlucht van Napoleon uit Elba is hij prefect van het departement Saône-et-Loire en verdedigt in die functie, de stad Mâcon tegen de verbondenen. Hij overleed op 17 oktober 1817 te Parijs voor de enen en te Auxerre (Yonne-departement) voor anderen.

(7) Om militaire en burgerlijke goede diensten aan de staat te belonen richt Napoleon het "Légion d'honneur" in op 29 Floréal jaar X (19 mei 1802). Om een beter gedacht te geven over de inrichting van dit erelegioen hier een paar uittreksels uit de wet :

Art. 2 : Het erelegioen zal bestaan uit een hoge administratieve raad en vijftien cohorten met ieder een eigen hoofdplaats als garnizoen.

Art. 3 : Ieder cohorte krijgt nationaal goed (Bien national) te beheren met een jaarinkomen van 200.000 frank.

Art. 6 : Ieder cohorte zal bestaan uit 7 groot-officieren, 20 kommandanten, 30 officieren en 350 legionnaires.

Art. 7 : Jaargelden :	Groot-officier	5000 fr.
	Kommandant	2000 fr.
	Officier	1000 fr.
	Legionnair	250 fr.

Art. 9 : In iedere cohortehoofdplaats zal een rusthuis en een hospitaal ingericht worden waar de oudgedienden en gekwetste legionnaires een onderdak kunnen vinden.

- (8) Het terrein liep schuin omhoog naar de Kattenberg toe. Het is eerst in 1847 dat het plein werd genivelleerd en zijn huidig uitzicht bekam.
- (9) R. Van Aerde : Kozakken te Gent - Peetje Kozak. In Ghendtsche Tydinghen 11e jaargang No 6. 1982.
- (10) E. De Busscher : L'abbaye St-Pierre à Gand. 1867.
- (11) Tijdens een reisje door Duitsland bezochten we, in Beieren, het kasteel van Ludwig II "Neuschwanstein". De gids wist ons o.a. te vertellen dat "die eiserne Fensterrahmen im Schloss, eine Belgische Erfindung waren".
- (12) F. Vanderhaegen : Histoire de la Gilde souveraine des couleuvriniers, arcquebusiers et canoniers, dite chef-confrérie de Saint-Antoine à Gand. 1866. De muur werd na het vertrek van de gilde afgebroken.
- (13) De kazerne was nochtans aan modernisatie toe. Het geacht medelid Mr Steels vertelde het volgende over zijn diensttijd in 1934 "Met zeven reserveonderofficieren sliepen we in een gang... zonderling was dat men in de kamers het licht niet kon aan-noch uitdraaien. In het wachtlokaal bevond zich een grote schakeelaar waarmede men terzelfdertijd in alle kamers het licht aanstak of doofde. Toen ik sergeant met weekdienst was, kon ik 's morgens onmogelijk appel maken wegens de stank in de soldatenslaapkamers waar een tachtigtal militairen sliepen. Praktisch maandelijks was een compagnie geconsigneerd wegens een tyfusgeval.
-